

ЕДИН ЖИВОТ КАТО РОМАН

Симеон Хаджикосев

Мадам дьо Стал отдавна принадлежи към имената-легенда. Не само поради странната си и малко скандална слава, но и защото малцина у нас я познават. От творчеството ѝ, издадено от нейната дъщеря посмъртно в 17 тома, на български не е преведен нито един. Самото ѝ име, което възхожда към общогерманската дума „стомана“, излъчва някакво тъмно обаяние и мамеща загадка. Каква е наистина тази странна чужденка, чието име се налага властно във френската история през най-бурните десетилетия около революцията? Писателка или авантюристка? Обзета от амбиции за успех на политическото поприще или обикновена неудачница в личния си живот, която прикрива несполуките си зад цинична разпуснатост?

Единствена след Волтер, Дидро и Русо мадам дьо Стал има съдбата книгите ѝ да бъдат преследвани и изгаряни. Единствена измежду френските писатели от онази епоха мадам дьо Стал има „привилегията“ да бъде считана за личен враг на Наполеон и да живее в изгнание, прогонена от него. Почти 40 години преди да се роди Жорж Санд, мадам дьо Стал поразява въображението на простолюдието с любовните си истории и я предшества в отстояването на духовната пълноценност на жената, което много по-късно французите ще нарекат „феминизъм“.

Изминалите повече от 160 години след смъртта ѝ са деформирали истинския ѝ образ на писател и човек. Твърде малко са антологичните страници в обемистото ѝ творчество. Поизлиял е и споменът за блестящата дама, майстор на остроумния светски диалог и домакиня на най-изтънчения (но и най-злословния, нека добавим) салон в Париж в годините около Великата френска буржоазна революция.

Всяка епоха преосмисля завещаните ѝ от миналото ценности. Много от духовното наследство на мадам дьо Стал принадлежи безвъзвратно на миналото. Но дори най-великите класици не са пощадени от безмилостния ход на времето. И все пак мадам дьо Стал запазва мястото си в пантеона на френската култура. През мъглявините на времето все още съзираме привлекателния ѝ образ на жена, отдадена на житейските и литературните си страсти. Тя ни напомня баналната истина, че великите грешници може би не са най-приятните спътници в живота, но те са, които пишат историята с кръвта си.

Полувековният живот на мадам дьо Стал преминава на фона на най-бурните десетилетия от историята на Франция, предшествували и последвали Великата френска революция. Тя е свидетелка и на изпълнените с трескав ентузиазъм години, предшествували шурма на Бастилията, и на революционния терор, на Директорията, Империята и Реставрацията. Привилегията да живее в такава преломна епоха не би означавала нищо обаче, ако мадам дьо Стал не притежава-

ше литературен талант и необикновена интелигентност, които я направиха желана събеседница на най-прочутите мъже на епохата — Гьоте, Шилер, Фихте, Шлегел, Бюфон и др. С характерната крайност на съжденията си в едно свое писмо тя пише: „Ако уважението не ме съдържаше, дори не бих отворила капачицата на прозорците си, за да видя Неаполитанския залив, но бих пропътувала 500 левги, за да отида на разговор с един гениален мъж, когото не познавам.“

Този вкус към светския разговор, фетишизиран едва ли не като квинтесенция на съществуването, мадам дю Стал получава в салона на майка си, един от най-посещаваните в предреволюционен Париж. Но тогава тя още не е мадам дю Стал, а Жермен-Луиз Некер, любимата дъщеря на женевския банкер Некер, преселил се наскоро в Париж. Майка ѝ, Сюзан Поршо дю Нас, е от стара хугенотска фамилия, избягала в Швейцария след отмяната на Нантския едикт за веротърпимостта в 1685 г. от Луи XIV. Бащата тепърва ще стане финансов министър на Луи XVI и ще играе важна роля по време на революцията, но когато се ражда Жермен (1766), той е все още само един от най-богатите парижки банкери.

Единадесетгодишна, Жермен Некер получава достъп до салона на майка си, където изучава сложното изкуство да бъде светска жена. Наред със салоните на мадам Епине, мадам дю Дефан, мадмоазел Лепинас и дома на барон Холбах салонът на мадам Некер е едно от средищата на културен Париж, където остроумната духовитост е съпроводена и от антироялистки дързости, които се приемат като чаровен атрибут на епикурейската аристокрация, недочула предупредителния тътен на Френската революция.

Още в детските си години Жермен Некер привиква да слуша блестящите светски разговори в салона на майка си, посещаван от някои от енциклопедистите, като Грим, Мармонтел, Бюфон, Ла Арп, Рейнал, Морле, Сюар и др., чиито имена днес не говорят почти нищо на читателя, но на времето са представлявали духовният елит на френската столица. Естествено всеки салон има свои предпочитания. Волтер е любимецът на мадам дю Дефан („Само Вашият дух ме удовлетворява“ — пише му тя), макар че патриархът от Ферне е уединен в имението си край Швейцария. Истински властител на духовете е страният и недостъпен Русо, който „украсява“ салона на мадам Епине. Жермен е едва 12-годишна, когато „мъдрецът-чудак“ умира скоропостижно в Ерменонвил край Париж. Тя не го познава лично, но на млади години е под силното му обаяние. Първата ѝ творба, завършена една година преди революцията, е „Писмо за характера и трудовете на Жан-Жак Русо“ (1788). Романът ѝ „Делфина“ (1802) също е навеян от „Новата Елоиз“ на Русо, който се ползува с огромна популярност през онази епоха.

И така девойката Жермен Некер усвоява в салона на майка си модното изкуство да разговаря светски, гарнирано с опозиционните остроти на потомствената аристокрация, която не вярва сериозно във възможността да избухне революция. Жермен поглъща творбите на енциклопедистите с алчно любопитство и петнадесетгодишна прави резюме на капиталния труд на Монтескьо „Духът на законите“, който слага отпечатък върху буржоазно-либералните ѝ възгледи за цял живот. Ала девойката, която вече опитва перото си и разговаря с лекотата на обиграна дама на всякакви теми, е същевременно и една от най-богатите наследнички в Париж. Ето как я представя френският историограф-есеист Ж. Льонотр в статията си „Господин дю Стал“ (из книгата „Загадката на Молиер“, 1971): „Госпожица Некер беше на 15 години по-скоро странно, отколкото привлекателно момиче: късичка, малко безформена, с едри крайници, масивни рамене, пъпчало лице и нездрав тен, черна чорлава коса, негърски устни и... очи! Наистина, кръгли очи като индийски кестени, ала искрящи като раз-

палена жарава, два източника на мълни, под чийто огън и най-дръзките мъже губеха хладнокръвието си.“

Може би Лъонотр шаржира портрета на Жермен Некер, тъй като целият му очерк е почително насмешлив, но, общо взето, наследницата на богатия банкиер не ще да е била модел на женска красота. Запазена е портретна скица на мадам дьо Стал в профил, лишена от идеализацията на другите ѝ портрети. От нея поглежда малко груба, „мъжка“ физиономия с едър, некрасив нос, месести устни и волева брадичка. Очите ѝ се усмиват, погледът ѝ е самоуверен и спокоен. Очевидно неблагоприятната външност на мадам дьо Стал (наистина тя не е притежавала нежния чар на приятелката си мадам Рекамие) е криела бунт, темперамент и това обяснява някои черти от характера и поведението ѝ — многобройните ѝ любовни авантюри, невъздържания ѝ нрав и инициативността в отношенията с мъжете, които неизменно напомнят за Жорж Санд.

В началото на 1786 г. Жермен Некер, която още не е навършила 20 години, става съпруга на барон дьо Стал-Холщайн, пожизнен посланик на Швеция във Франция. Излишно е да се доказва, че това е бил брак по сметка, замислен и осъществен от бившия финансов министър на Луи XVI. Фактът, че шведският посланик станал „пожизнен“, също е клауза в грижливо обмисления брачен договор. Така Жермен Некер се сдобила със съпруг, но не и със семейно щастие. В романа ѝ „Делфина“, отпечатан в годината на преждевременната смърт на барон дьо Стал, откриваме следното тъжно признание: „Провидението е позволило едно единствено щастие на жените — любовта в брака. Когато човек е лишен от него, тази загуба е така трудно възстановима, както възвръщането на младостта.“

Разбира се, мадам дьо Стал не е била меланхолична весталка на домашното огнище. На своя невзрачен съпруг тя дължи само оригиналната си фамилия. В трескавата атмосфера на последните предреволюционни години, когато се приближава неотвратимо потоът, предсказан невинно от Луи XV, тя попада сред върхушката на френското общество и бърза да вземе своя дял от удоволствията на живота. Барон дьо Стал приема с дискретно равнодушие любовните авантюри на енергичната си жена, която има амбицията да се меси и в политиката. Известна е остроумната реплика на Мария-Антоанета по повод назначаването на Луи дьо Нарбон, любовник на мадам дьо Стал и баща на първия ѝ син Огюст, за министър на войната: „Какво удоволствие за мадам дьо Стал да има на разположение цялата войска!“

Но галантната идилия, запечатана върху платната на Антоан Вато, се приближава към неизбежния си край. Превземането на Бастилията на 14 юли 1789 г. се превръща в знамение на епохата. Отраснала с идеите на енциклопедистите из аристократическите салони, мадам дьо Стал посреща възторжено революцията. Тя диша тревожния въздух на епохата и приема в салона си аристократите, привърженици на английската конституция, която те считат за образец на демократично управление — Муние, Малуе, Клермон-Тонер, Монморанси. Но конституционалистските им илюзии скоро биват отнесени от вихъра на революционните събития, защото въстаналият народ иска по-радикални политически промени. След опита на Луи XVI да избяга в чужбина и залавянето му във Варен на 21.VI.1791 г. кралят става затворник на Вьстаническата комуна, а аристократите, заподозрени в заговори и съглашателство с враговете на младата френска република, са подложени на гонения.

През септември 1792 г., в разгара на революцията, мадам дьо Стал е принудена да избяга от Париж в Копе, имението на баща си на брега на Женевското езеро, където преживява почти три години и избягва опасностите на революционния терор. По време на първото си швейцарско изгнание (през есента на 1794 г.) мадам дьо Стал се запознава в Лозана с една година по-младия от нея потомък

на френски хугеноти Бенжамен Констан, който става неин неразделен спътник в продължение на повече от 17 години.

Ужасите на революционния терор сякаш биват бързо забравени и когато през 1795 г. семейство дьо Стал се завръща в Париж („пожизненият“ посланик на Швеция отново заема мястото си), салонът в дома на късичката улица „Бак“ на левия бряг на Сена, недалече от Пор-Роял, бързо става средоточие на писатели и журналисти, които виждат в мадам дьо Стал сроден дух и перо. Сред най-честите посетители там са Жозе Кабанис, поетът Мари-Жозеф Шение, брат на посещената предната година на гилотината Андре Шение, Б. Констан, който с ентузиазъм се гмурка в негостолубивите води на политиката, без да подозира, че ще остави име не като държавник, а като писател. По това време мадам дьо Стал подготвя и отпечатва трактата си „За влиянието на страстите върху щастието“ (1796), главата за любовта в който, както се твърди, е била вдъхновена от връзката ѝ с Б. Констан, баща на единствената ѝ дъщеря Албертин.

В „Разсъждения за революцията“ (1817), останали недовършени, писателката излага твърде интересни, но и доста повърхностни разсъждения, които обясняват с по-късна дата лъкатушната ѝ политическа линия. Отрасла с теорията на Монтескьо за трите власти, тя ѝ остава вярна до края на живота си и обяснява неуспеха на революцията с отсъствието на подходяща конституция. Образец на конституция за мадам дьо Стал е английската, а по-късно, под влияние на Б. Констан, американската. Писателката не достига до същинските корени на Френската революция, защото подхожда към нея от идеалистически позиции, и в това няма нищо чудно. Но има и нещо друго, което не би трябвало да забравяме — че тя съди за събитията от прекалено ограничена и пристрастна гледна точка. Прав е Гюстав Лансон, който твърди в своята „История на френската литература“: „Режимът, при който би могла да говори свободно; който би изпрашал държавниците си при нея, който би направил от салона ѝ служебен съвет, без съмнение лесно би я спечелил.“ Тъкмо с политическите амбиции и лидерските претенции на мадам дьо Стал се обяснява сложната ѝ биография по време на Директорията, на консулския режим на Наполеон и на Империята.

Само няколко месеца след завръщането си в Париж мадам дьо Стал е принудена да избяга отново в имението на баща си в Копе, защото отношенията ѝ с Директорията са откровено неприязнени и носят риск. Този път швейцарското изгнание трае около две години и завършва в 1797 г., когато започва възшествието на Бонапарт. Политическите амбиции на писателката в края на столетието са свързани главно с Б. Констан, честолубец и карьерист, нелишен от чар, ала с немного твърди морални скрупули. В началото на консулството си Наполеон го прави трибун (все още е в сила революционната терминология). Б. Констан се налага и като талантлив публицист с брошурата си „За последствията от контрареволюцията в Англия през 1660 г.“, в която излага някои идеи, подсказани му от мадам дьо Стал.

Но в дружелюбните отношения с Първия консул настъпва поврат, когато става ясно, че Наполеон, символизирал доскоро републиканските идеи, се стреми към неограничена лична власт. Разривът настъпва в самото начало на века, през януари 1800 г., когато Б. Констан произнася знаменитата си реч в Трибуната по повод правителственото предложение относно предлагането, обсъждането и приемането на проектозаконите. В това слово, съчинено в дома на мадам дьо Стал, Констан не пести укорите си към Първия консул и иска независимост за Трибуната, защото без него „би имало само робство и мълчание; мълчание, което цяла Европа би чула“. Речта на Б. Констан предизвиква всеобщ възторг, но и уплаха. Вечерта след сесията за първи път салонът на ул. „Бак“ е пуст. Така започва негласната война между мадам дьо Стал и бъдещия император. Властта принадлежи на Наполеон, но писателката има на своя страна общест-

веното мнение, което се вслушва в гласа ѝ. Резултатът от класическия двубой между духа и силата е предварително известен, но това не пречи битката да се води с особено ожесточение и от двете страни. В 1802 г. мадам дьо Стал притежава най-блестящия и най-авторитетния светски салон в Париж, където сред многобройните посетители се открояват красивата мадам Рекамие, мадам дьо Бомон, Б. Констан, който разнася с достойнство русата си глава с искрящи кошешки очи, К. Жордан, Монморанси-Лавал и др. Аристократи по кръв и по дух, приятелите на мадам дьо Стал воюват с Наполеон чрез епиграми по традицията, завещана от Волтер и Фрерон, заговорничат с Бернадот и Моро, недоволствуват от Първия консул и открито желаят сгромолясането му. Мадам дьо Стал намира корсиканеца за див и необразован, счита, че не може да намери общ език с него. Но трябва да се подчертае, че опозиционността на кръга около дьо Стал спрямо Наполеон напомня за фрондиращите настроения на аристокрацията по време на детството на Луи XIV; тя е от аристократически, а не от плебейско-демократични позиции. Мадам дьо Стал отхвърля у Наполеон не бъдещия тиранин, а необразования карьерист, дошъл от низините. У нея е неизменно живо класово-съсловното чувство за морално превъзходство, в което буржоазните мотиви са неотделими от аристократическите — та нали bankerската дъщеря Жермен Некер и баронеса дьо Стал-Холщайн са едно и също лице! С наивна откровеност, с каквато обикновено се поднасят азбучни истини, още в съчинението си „Разсъждение върху вътрешния мир“ (1795) мадам дьо Стал заявява: „Функцията на гражданина, приписана само на собствеността, е идеята, върху която почива всеки социален ред.“ Тук прозират впрочем и по-дълбоките причини, поради които интересите на френската буржоазия и на Наполеон за известно време се разминават.

Междувременно мадам дьо Стал е станала и литературна знаменитост. Като символ-знамение на нова литературна епоха в началото на XIX в. излиза книгата ѝ „За литературата“ (1800), която я прави известна в цяла Европа. Пълното заглавие на това съчинение е „За литературата, разгледана във връзките ѝ със социалните институции“. В него мадам дьо Стал, която обладава безспорни качества на литературен критик и историк, успява да свърже познатите тези на просветителския век с някои идеи на зародилото се по това време в Англия и Германия ново романтично направление в литературата.

Отглас от наскоро отшумялата Френска буржоазна революция е твърдението на писателката, че всички велики литературни епохи били епохи на свобода, доколкото свободата, добродетелта, славата и литературата са органически свързани. Просветителска по същество е тезата ѝ за „способността за усъвършенствуване на човешкия род“. Тя възхожда още към известното твърдение на Ш. Перо (XVII в.), но идеята за зависимостта на поезията от състоянието на нравите е заета от Дидро, а любимата на мадам дьо Стал мисъл за влиянието на климата върху изкуствата, която е подробно изложена и в романите ѝ, е повлияна от съответната теория на Монтескьо (тази традиция обяснява впрочем и критическата теория на Иполит Тен). Примамливата теза за „способността за усъвършенствуване“ въвежда писателката в някои грешки, защото по силата на дедуктивната логика тя лекомислено твърди, че древните елини отстъпват на римляните, а те пък от своя страна — на французите от епохата на Краля-слънце.

Силата на нейната книга е в противопоставянето на модерната на класическата литература. Почти три десетилетия преди предговора на Юго към драмата „Кромвел“ тя назовава модерните литератури християнски и счита, че подражанието на езичниците във Франция е гибелно. Мадам дьо Стал още не е стигнала до определеното на понятията „класическа“ и „романтична“ поезия (това тя ще направи в книгата си „За Германия“, 1810), но вече противопоставя два типа литератури — северни и южни, и характеризира северните чрез „болезненото

чувство за незавършеност на съдбата“, което е в същност първото определение на романтичната „мирова скръб“. На абсолютния и тираничен идеал на Боало, който предписва строго придържане към образците, завещани от древните, мадам дьо Стал противопоставя наличието на множество идеални типове в литературата. Така тя проправя пътищата за романтичния бунт във френската литература.

Но епиграмната война с Наполеон взема лош обрат, тъй като бъдещият император не е Луи XIV, нехаен към роптаещите аристократи. В началото на 1802 г. двайсет членове на Трибуната, между които и Констан, са прогонени от съвета, а през октомври 1803 г. мадам дьо Стал получава нареждане да напусне Париж и да бъде винаги най-малко на 40 легви от него. Това е тежък удар за писателката. Въпреки многократно изложените молби и увещания Наполеон е неумолим и имперската полиция бди строго да не би мадам дьо Стал да наруши забраната. Така започва „изгнаничеството“ ѝ от Париж, макар че тя е космополит по дух и ненаситно възприема новото по време на многобройните си пътувания.

Още през същата 1803 г. писателката се отправя на пътуване в Германия заедно с Б. Констан. Главните етапи на това пътуване са Франкфурт, Ваймар и Берлин. Във Ваймар те се срещат с Гьоте и Шилер и без съмнение тези контакти са изключително плодотворни. Мадам дьо Стал се запознава и с видния философ-идеалист Фихте, а познания за немската литература придобива от Аугуст-Вилхелм Шлегел, първия теоретик на немския романтизъм, когото тя отвежда на гости в имението си в Копе. Явно е, че това първо пътуване из Германия, както и второто през 1807 г. (тогава тя отново посещава Ваймар, но отива и до Виена) са идеен тласък за най-забележителната ѝ книга, озаглавена „За Германия“.

През ноември 1805 г. мадам дьо Стал предприема пътуване из Италия, завършило през лятото на идната година. След завръщането си в Копе тя работи усилено над романа си „Корин“, излязъл от печат през 1807 г. Мадам дьо Стал е вече авторка на един роман — „Делфина“, вдъхновен от Русо. Както подсказват и заглавията, тези романи са автобиографична изповед. И Делфина, и Корин са двойнички на Жермен дьо Стал. Любопитно свидетелство за това е картината на известния френски живописец-класицист Фр. Жерар „Корин на нос Мизена“, на която героинята на романа е изобразена с идеализираните черти на мадам дьо Стал. Картината се е намирала в салона на мадам Рекамие, близка приятелка на писателката.

По-голям интерес безспорно представя „Корин“, в който перото на авторката е по-уверено. Романът, който обхваща над 500 страници, се състои от 20 книги (глави), но не това е причината за трудния му прочит. Сантименталната интрига, свързваща Осуалд и Корин, е сякаш претекст за многобройните туристически и културно-исторически екскурси из географията, миналото и изкуството на Италия. Главите, посветени на забележителностите на Рим, на Неапол, Помпей и Венеция, на италианското изкуство и култура, и днес се четат с интерес, защото мадам дьо Стал притежава живо естетическо чувство и безпогрешен критически вкус. Възприемани като есенстика, те биха представяли вълнуващи страници в един антологичен подбор. Любовната интрига е лишена обаче от интерес, тъй като на мадам дьо Стал не достига умение при обрисовката на характери. Фабулата на романа е заета от древността (откриваме я в драмата „Девойката от Андрос“ от Теренций): младеж се влюбва в девойка, баща му иска да го ожени за друга, но накрая се оказва, че натрапницата е изгубената му дъщеря и няма пречки за сватбата. В „Корин“ структурата на фабулата е модифирана: бащата на Осуалд — лорд Нервил, е искал да ожени сина си за голямата дъщеря на приятеля си лорд Еджърмонд, но впоследствие се е отказал, защото я намира твърде темпераментна. Някъде към средата на романа се оказва, че

Корин е тази дъщеря на Еджърмонд от първия му брак с италианка и потресеният Осуалд трябва да узнае причините за осуетеното сватовство, така желано от него. Героят е твърде нерешителен и меко сърдечен (мадам дьо Стал е вложил в образа черти от характера на Б. Констан), по време на престоя си в Англия той се влюбва в Люсил, природената сестра на Корин, определена от баща му за негова съпруга, и се оженва за нея. В края на романа сломената от измяната на Осуалд Корин линее дълго и мелодраматично и умира, след като прощава на всички за сторените ѝ злини.

Вече посочих, че не съществува спойка между любовната интрига и пътеписно-културологичната част на романа. За съжаление няма и психологически анализ — героите много страдат, обливат се в сълзи, падат на колене, припадат, но това са „арлекинадни“, по израза на мадам дьо Стал, лишени от живот и убедителност. Писателката е блестяща и остроумна импровизаторка и майсторка на изящния светски диалог, но в своя салон, където обича да се подпира на ъгъла на огромната камина. За съжаление това импровизационно майсторство рядко проблясва на страниците на „Корин“. Затова проникателният критик Сент-Бьов, бъдещ издател на романа, е строг съдник: „Блестящата и смътна багра, която трептеше в думите ѝ, не можа да се закрепим върху листа.“ Поради това романите на мадам дьо Стал днес имат само историческо значение.

Много по-жив и интересен от автобиографичния образ на Корин е смело шрихираният образ на мадам дьо Стал в романа на Б. Констан „Адолф“. В Елеонора от „Адолф“ разпознаваме чертите ѝ много по-лесно. Констан пише романа си по същото време, когато и мадам дьо Стал създава „Корин“, но го отпечатва едва в 1816 г. На едно място в кореспонденцията си Сисмонди споделя: „Бяха ми казали, че Б. Констан е обрисувал в романа си начина, по който две жени си оспорват сърцето му, и аз видях нещо от този спор между сегашната му жена и мадам дьо Стал.“ Безспорно Констан разказва историята на сърцето си. В 1806 г. той бяга от тираничната мадам дьо Стал при младежката си любов Шарлоте Харденберг, за която се оженва тайно в 1808 г. Когато представил съпругата си на мадам дьо Стал, последвал страшен скандал. Но това не е попретило на писателката да напише още в 1806 г. с вярно критическо чувство: „Бенжамен започва да пише роман и той е най-оригиналното и най-трогателното нещо, което съм чела.“ Това доказва без съмнение, че автобиографичността в романа е художествена категория. Заедно с „Атала“ и „Рьоне“ на Шатобриан „Адолф“ на Констан остава във френската литература като един от ранните образци на романтична проза.

Опитите на мадам дьо Стал да смекчи неумолимото сърце на императора остават напразни и Париж е дълго мираж за нея. Уединението в Копе я отегчава, макар че старото наследство имение край Женевското езеро става второ Ферне, където гостуват някои от най-блестящите умове на епохата — Шлегел, Монти, Сисмонди, младият Гизо. За да разсее самотата си, писателката често пътува. През 1810 г. тя живее в красивия ренесансов замък Шомон-сюр-Лоар, откъдето наблюдава печатането на „За Германия“. Книгата е почти готова, когато имперската полиция я конфискува и унищожава, след като я осъжда пред позорния стълб. От половин столетие Франция не помни подобни изстъпления. Последва нова заповед за прогонване на авторката от пределите на Франция и поставяне на дома ѝ в Копе под възбрана. Едва в 1813 г. в Лондон и на следващата година, вече след падането на Наполеон, в Париж мадам дьо Стал успява да я отпечата повторно. Но славата, завоювала ѝ тази книга, е наистина оглушителна. Освен чисто литературните ѝ достойнства в нея писателката издига глас срещу завоевателската политика на Наполеон в подкрепа на националния принцип и това обяснява прибръзаната реакция на императора, който я възприема като лична нападка срещу особата си. Впрочем той не е бил далече

от истината, защото и мадам дьо Стал заедно с Б. Констан воюва срещу него. Когато успява да се изтригне от надзора в Копе и предприема в 1812 г. дългото си пътуване през Австрия и Германия до Русия, а после в Швеция и Англия, една от целите на обиколката ѝ е да убеждава общественото мнение да съдействува за поставянето на бездарния политик Бернадот на мястото на узурпатора. Проницателна в критическите си съждения, обитателката на Копе е наивна и безпомощна в политиката.

В „За Германия“ са доразвити идеите, изказани едно десетилетие по-рано в „За литературата“. Задълбочавайки противопоставянето между литературите на Севера и Юга, в новата си книга тя ги назовава съответно романтични и класически. Френската критика не е изтъкнала в какво мадам дьо Стал е задължена на Шилер, от чиито концепции за „наивната“ и „сентименталната“ поезия очевидно тя се е възползвала чрез посредничеството на Аугуст-Вилхелм Шлегел. Принципно обновяващо и революционно е обаче схващането ѝ, че „романтичната литература е единствената, която все още е в състояние да се усъвършенствува, защото, бидейки вкоренена на родна земя, тя е единствената, която може да се развива и възобновява“. Това е и изходният пункт за романтичния бунт на младия Виктор Юго по-късно.

Но мадам дьо Стал прави нещо повече, тя характеризира новото направление и същностно, като прибавя нови черти към посочените вече в „За литературата“ и на първо място нравствения идеализъм, наричан от нея „морално благородство“. Несъмнено под въздействие на Гьотевата идея за „световна литература“ и мадам дьо Стал вижда своя идеал в една общеевропейска литература, в която всяка национална литература ще внася неповторимата си багра: „Народите трябва да си служат взаимно за водачи и биха сгрешили, ако се лишат от светлината, която могат взаимно да си дадат.“ Самата книга „За Германия“ е тъкмо такъв опит за духовен обмен между нациите, осъществен с рядка толерантност по времето, когато завоевателните войни на Наполеон разделят неизбежно народите на враждуващи лагери. Мисля, че няма да бъде пресилено и твърдението, че с книгата си мадам дьо Стал е предтеча и на сравнителното литературознание, което възниква почти цял век по-късно. Авторката на „Делфина“ и „Корин“ влиза в световната литература не с мъртвородените си романи, а със „За Германия“, блестяща апология на романтичния дух, който владее литературата през първата половина на XIX в.

Останалото, както се казва, са подробности. Мадам дьо Стал е сътворила своя шедьовър, макар че, както много често се случва, едва ли е съзнавала ясно това. А междувременно тази 45-годишна жена е вече твърде уморена от бурния си живот, от многобройните си пътувания и от безперспективната борба с Наполеон. В 1811 г., след 17-годишна любов, изпълнена с много превратности, най-сетне Жермен и Бенжамен се разделят в Лозана, града на първата им среща. Още през същата година тя се омъжва повторно за много по-младия от нея швейцарски офицер Албер дьо Рока, за когото не знаем почти нищо. Последните години от живота ѝ са помрачени от много огорчения и просветлени от малко радости: ликуването ѝ от падането на императора е смутено от предателството на Б. Констан, който приема поста държавен секретар по време на Стоте дни на Наполеон.

По време на Реставрацията мадам дьо Стал се завръща в Париж, където отново се отдава на светски живот, прекъснат от ново пътуване до Италия и продължително пребиваване в Копе. В дома си на ул. „Бак“ писателката пише мемоарите си „Десет години в изгнание“, които имат значение повече като биографичен документ, отколкото като художествена проза. Недовършени остават и „Разсъждения за Френската революция“. През нощта срещу 14 юли 1817 г., в навечерието на 28-та годишнина от историческия штурм на Бастилията, мадам

дъо Стал умира в дома си от сърдечен пристъп, няколко месеца след като вече е понесла първия инфаркт. Б. Констан прекарва нощта край смъртното ѝ ложе и след няколко дена ѝ посвещава неподписана статия в „Меркюр дьо Франс“. Любовта също има своя логика.

Оглеждайки противоречивия образ на мадам дьо Стал, бихме могли да кажем, че тя е от фигурите в културната история, които оказват по-силно въздействие с личността си, отколкото с творчеството си. Героините на романите ѝ са нейни идеализирани (и за съжаление, безжизнени) двойници, докато реалното ѝ присъствие в живота е било далеч по-осезаемо, макар и не така еднозначно. Въодушевена от романтични страсти, тази грозна, но очарователна жена цял живот е терзана от „болезненото чувство за незавършеността на съдбата“, неспокойните ѝ търсения я захвърлят от единия до другия край на Европа, раздирана от кръвопролитните Наполеоновы войни. Целият ѝ бурен живот е романът, който тя не е успяла да напише. Вървейки по лъкатушните ѝ дири, с изненада виждаме културната история на Франция в малко по-особена светлина. А това означава, че мадам дьо Стал е вдълбала следа в нея.